RAISKAUSKRIISIKESKUS TUKINAINEN

/TUKINAINEN RY

/Riitta Silver

30.4.2010

Oikeusministeriö

Lainvalmistelu

SEKSUAALIRIKOKSIA KOSKEVIA EPÄKOHTIA JA MUUTOSTARPEITA

RL 20 LUKU: Seksuaalirikokset

- Epäkohtia ja muutostarpeita

1) Väkivaltaan perustuva tunnusmerkistö
    a. suostumuksen puute raiskauksen tunnusmerkistöksi, ei väkivalta

Entisen Jugoslavian kansainvälinen rikostuomioistuin määritteli raiskauksen siten, että mikä tahansa seksuaalinen tunkeutuminen ilman uhrin suostumusta merkitsee raiskausta. Sittemmin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vahvistanut tämän saman määritelmän esimerkiksi tapauksessaan M.C. v. Bulgaria vuonna 2003 (myös muissa myöhemmissä tapauksissa). EIT totesi muun muassa, että ”kansainvälisessä rikosoikeudessa oli äskettäin tunnustettu, että voima (=väkivalta) ei kuulunut raiskauksen tunnusmerkistöön”. Perusteluissaan EIT vetosi entisen Jugoslavian kansainvälisen rikostuomioistuimen oikeuskäytäntöön. EIT totesi, että ”vaikka raiskauksen määritelmä oli muodostettu aseellisen konfliktin yhteydessä, se heijasti myös kansainvälistä kehitystä siihen suuntaan, että suostumuksen puute oli raiskauksen olennainen tunnusmerkki”.

2) Seksuaalinen teko – määritelmä uudistettava liian monimutkaisena ja vanhahtavan
    - asiaa koskeva lainsäädäntömuutos tullut voimaan 1.6.2011 (20.5.2011/540)

3) Raiskaus /seksuaalinen hyväksikäyttö
    a. seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 5:2) siirrettävä raiskauksen tunnusmerkistöön – kysymyksessä raiskaus, jota ei nykyisessä laissa ole säädetty raiskaukseksi vaan lievemmin rangaistavaksi seksuaaliseksi hyväksikäytöksi (Ks. Ruotsi)
        - Asiaa koskeva lainsäädäntömuutos tullut voimaan 1.6.2011 (20.5.2011/540)

4) Pakottaminen sukupuoliyhteyteen eli ns. lievä raiskaus – väkivallan vähäisyys tunnusmerkistössä
    a. suostumuksen puute raiskauksen tunnusmerkistöksi, ei väkivalta
    b. tunnusmerkistö epäselvä ja epätarkka, liian paljon harkintavaltaa lainsoveltajalla nykyään, johtaa uhrin kannalta kestämättömiin tilanteisiin (laillisuusperiaate?, yhdenvertaisuus?)
    c. ns. haavoittuvat uhrit ymmärretään usein väärin, mikä johtaa siihen, että rikosnimikkeeksi tulee pakottaminen sukupuoliyhteyteen
    d. lain esitöistä ei selviä, mitä tällä pykälällä tarkoitetaan
    e. RL 20:3 poistettava kokonaan rikoslaista, ellei voida tarkemmin määritellä tässä pykälässä kriminalisoitaviksi tarkoitettuja tekoja

Kukaan ei oikein tunnu tietävän, mitä tällä pykälällä oikeastaan tarkoitetaan käytännössä. Kunnollisia esimerkkejä ei ole lainvalmisteluasiakirjoista saatavissa. Lainsoveltajalle jää nyt liian paljon harkintavaltaa. Yksittäiset tuomarit luovat nyt oikeuskäytäntöä omien arvojensa ja asenteidensa tuloksena. Useimmat lieventävien asianhaarojen vallitessa tehdyiksi todetut teot oudoksuttavat ja hämäävät uhreja. Toisinaan sellaisetkin teko-olosuhteet, joihin uhri on joutunut pakottavista syistä, ovat muodostaneet ns. lieventävät asianhaarat. Tekoja on katsottu tapahtuneen myös lieventävien asiainhaarojen vallitessa tehdyksi, kun tekijänä on ollut aikuinen ja uhrina alle suojaikärajan oleva lapsi tai muutoin paljon apua ja tukea elämässään tarvitseva nuori (haavoittuva uhri). Milloin alle 16-vuotiaan raiskauksen voidaan katsoa tapahtuvan lieventävien asianhaarojen vallitessa, jos tekijänä on aikuinen, joka käyttää vielä väkivaltaa? Onko tämä sallittua laintulkintaa tämän pykälän kohdalla?

Vaarana on myös se, että kun tekijälle tuomittavaa rangaistusta halutaan lievemmäksi, tekonimikettä muutetaan helposti pakottamiseksi sukupuoliyhteyteen, kun pykälää ei ole tarkemmin määritelty.

- Asiaa koskeva luonnos hallituksen esitykseksi Eduskunnalle on vireillä oikeusministeriössä (luonnos 11.7.2013 hallituksen esitykseksi laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta)
- Pakottamista sukupuoliyhteyteen koskeva rikoslain 20 luvun 3 pykälä on kumottu lailla 27.6.2014/509

5) Asianomistajarikokset (R: 20:3; 20:5 (1 mom. 2 ja 4)

a. asianomistajarikokset muutettava virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi

Kun seksuaalirikos kuten raiskaus on säädetty asianomistajarikokseksi (pakottaminen sukupuoliyhteyteen), syyttäjä ei voi syyttää asiassa ilman asianomistajan syyttämispyyntöä. Asianomistaja voi myös vetää pois rangaistusvaatimuksensa, jolloin tutkinta on jätettävä siihen. Tekijän uhkailut ovat tehokkaimmillaan juuri asianomistajarikoksissa, ja sovittelutarjoukset uhreille tai heidän vanhemmilleen poliisin kautta toimitettuina eivät ole kovin harvinaisia nimenomaan asianomistajarikoksissa. Kun on kysymys asianomistajarikoksesta, asianomistajan yksityisasiaksi jää siis, ilmoittaako hän poliisille asiasta vai ei. Lähisuhteissa tapahtuvat seksuaalirikokset voivat jäädä edellä mainituista syistä ilmoittamatta, tutkimatta ja syyttämättä. Syyttäjällä pääsääntöisesti ei ole näissä tapauksissa oikeutta lähteä syyttämään, ellei asianomistaja itse sitä vaadi.

- Lailla 20.7.2014/509 muutettiin rikoslain 20 lukua siten, että kaikki muut seksuaalirikokset täysi-ikäiseen kohdistunutta seksuaalista ahdistelua (RL 20 luku 5a pykälä) lukuun ottamatta, ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia.

Seksuaalisen hyväksikäytön (RL 20 luku 5 pykälä, 1 momentin kohdat 2 ja 4) osalta esimerkiksi osapuolten ikäeroon tai riippuvuussuhteeseen perustuvat hyväksikäyttötilanteet, joissa siis uhrina on alle 18-vuotias lapsi, ovat asianomistajarikoksia. Minkä kuvan tämä antaa yhteiskunnastamme?

- Lainsäädäntömuutoksessa 1.6.2011 kaikki alaikäisiin kohdistuvat seksuaalirikokset säädettiin virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi (20.5.2011/540)

Raiskauksen uhrin oikeus tehokkaaseen rikosoikeudelliseen suojaan on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan suojaama oikeus. Se tarkoittaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan nimenomaan rikosoikeudellisia toimenpiteitä. Kysymys ei siis ole pelkästään siviilikanteista, sovittelusta tai vahingonkorvauksista. Se edellyttää tehokasta rikosoikeudellista sääntelyä, tehokasta rikostutkintaa, tehokasta syyttämistä ja tehokkaita rikostuomioita. Onkin perusteltua kysyä, antaako Suomen rikoslain nykyinen 20 luku EIS:n 13 artiklan edellyttämällä tavalla tehokasta suojaa raiskausta vastaan, ja ovatko uhrit yhdenvertaisia lain edessä?

- Lakimuutoksella 27.6.2014/509 pyrittiin parantamaan raiskauksen uhrin rikosoikeudellista asemaa muun muassa säätämällä useimmat seksuaalirikokset virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi

6) Ns. Oman vakaan tahdon pykälä poistettava – johtaa samaan kuin asianomistajarikos
   a. tekijän uhkailuja, painostusta, sovittelua, lahjontaa esiintyy, ei ole kysymys uhrin vakaasta tahdosta

Sama vaikutus kuin rikoksen asianomistajaluonteella on RL 20 luvun 12 §:n toimenpiteistä luopumissäännöksellä. Se olisi jo syytä poistaa seksuaalirikoksia koskevasta luvusta. Poistettiinhan se jo henkeen ja terveyteenkin kohdistuvien rikosten kohdalta.

- 1.6.2011 voimaan tulleen lainsäädäntömuutoksen jälkeen niin sanottu oman vakaan tahdon pykälä koskee vain 18 vuotta täyttäneeseen henkilöön kohdistunutta raiskausta (rikoslaki 20 luku 1 §, 12 §) (20.5.2011/540)
- Rikoslain 20 luvun 12 pykälä on kumottu lailla 27.6.2014/509

7) Rangaistusasteikkojen minimit – etenkin lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten kohdalla

   a. minimiasteikkoja nostettava (vrt. esim. Ruotsi)

Sen lisäksi rangaistusasteikkojen minimit seksuaalirikoksissa ovat Suomessa tuplasti lievemmät kuin esimerkiksi Ruotsissa, josta usein otamme mallia. Tämä johtaa automaattisesti lievään oikeuskäytäntöön. Ensikertalaisuus tuomioiden perusteluissa on usein käytetty syy tuomita vankeusrangaistus ehdollisena, vaikka uhrina on alle suojaikärajan oleva lapsi ja tekijänä häntä huomattavasti vanhempi henkilö. Teon

vakavuus mainitaan kyllä tuomioiden perusteluissa, mutta tekijän ensikertalaisuus merkitsee enemmän lopputuloksessa. Rangaistusasteikon korottamisella joidenkin seksuaalirikosten kohdalla vähennettäisiin ehdollisten rangaistusten mahdollisuutta.

- 1.6.2011 voimaan tulleen lainsäädäntömuutoksessa nostettiin lapseen kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön minimirangaistus neljään kuukauteen vankeutta (aiemmin minimirangaistus oli 14 vuorokautta vankeutta); ei vaikutusta vankeusrangaistuksen ehdollisuuteen (20.5.2011/540)
- Arviomuistioluonnos vireillä oikeusministeriössä 15.7.2013 koskien lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta annetun EU-direktiivin suhteesta Suomen lainsäädäntöön ja käytäntöihin oikeusministeriössä vireillä (törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön minimirangaistusta ei ole arvioitu korotettavaksi)
- Lailla 27.6.2014/509 muutettiin raiskausta koskevaa pykälää myös rangaistusasteikon osalta siten, että minimirangaistus on vähintään neljä kuukautta (”Jos raskaus huomioon ottaen uhkauksen vähäisyys tai muut rikokseen liittyvät seikat on kokonaisuutena arvostellen vähemmän vakava kuin 1 ja 2 momentissa tarkoitetut teot, rikoksen tekijä on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi…”)
- Lailla 27.6.2014/509 muutettiin myös rikoslain 20 luvun törkeää raiskausta koskevaa pykälää (RL 20 luku 2 pykälä). Jos raiskauksen uhri on alle 18-vuotias lapsi, tekoa pidetään lähtökohtaisesti törkeänä raiskauksena.

8) Paritus – uhrilla ei asianomistaja-asemaa (RL 20: 9,9a)
   a. useat ihmiskaupparikokset katsotaan paritus-rikoksiksi Suomessa, jolloin uhrilla ei ole oikeutta esimerkiksi vahingonkorvauksiin, koska heillä ei ole asianomistaja-asemaa rikosprosessissa

9) Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta (RL 20:8a)
   a. Onko rangaistusasteikko oikea?
      - Lainsäädäntömuutoksessa 1.6.2011 nostettiin rangaistusasteikkoa maksimirangaistuksen osalta kahteen vuoteen vankeutta (aiemmin maksimirangaistus oli yksi vuosi vankeutta) (20.5.2011/540)

10) Seksuaalinen häirintä
   a. säädettävä rangaistavaksi, nyt pyritään sijoittamaan muiden rikosten tunnusmerkistöihin, joissa ei korostu seksuaalisen häirinnän oikea luonne

- Lainsäädäntömuutoksessa 1.6.2011 lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin säädettiin rikoksiksi (Rikoslaki 20 luku 8 b) (20.5.2011/540).
- Asiaa koskeva luonnos hallituksen esitykseksi Eduskunnalle on vireillä oikeusministeriössä (luonnos 11.7.2013 hallituksen esitykseksi laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta) → Lailla 27.6.2014/509 lisättiin rikoslain 20 lukuun seksuaalista ahdistelua koskeva 5a pykälä

11) Avustajaa koskevat ROL:n säännökset (ROL 2:1a)
   a. uhrilla ei ole oikeutta saada maksutonta avustajaa, jos itse haluaa nostaa syytteen syyttäjän jätettyä syyttämättä tai valittaessaan käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen syyttäjän tyytyessä käräjäoikeuden ratkaisuun
   b. samat oikeudet pitäisi olla uhrilla myös edellä mainituissa tilanteissa

12) Onko aihetta miettiä ohjeistusta oikeusviranomaisille ”kielletyistä kysymyksistä”?
   a. asiattomien kysymysten esittäminen uhreille yleistä
   b. epäselvää, mitkä ovat ns. kiellettyjä kysymyksiä
   c. uhri kokee usein, että häntä syyllistetään ja että hänen kunniaansa loukataan

13) Sovittelu ja seksuaalirikokset

   a. seksuaalirikoksia ei pitäisi sovitella kuten ei lähisuhdeväkivaltaakaan, osapuolet eivät ole yhdenvertaisia neuvotteluosapuolia
   b. tekijän kohtaaminen usein tuskallista uhrille ja aiheuttaa lisäkärsimystä
   c. uhrit eivät tiedä yleensä sitä, että heillä on oikeus kieltäytyä sovittelusta ja he ovat hämillään poliisin esittäessä sovittelua koskevan kysymyksen kuulustelussa

14) Lain valmisteluasiakirjat /esityöt
   a. ovat tuomarien käytössä tuomioiden perusteluina – kiinnitettävä huomiota sanavalintoihin ja esimerkkeihin, jotta ne voidaan hyväksyä tuomioiden perusteluiksi
   b. esimerkkien pitäisi kuvastaa tätä päivää
   c. kömmähdyksiä kuten alle ”15-vuotias prostituoitu” tai ”sukukypsä” pitää välttää

15) Työryhmien kokoonpanot – miten kootaan ja millä perusteella?
   a. asiantuntijajärjestöjen edustusta tulee lisätä

16) Seurantatutkimukset /seksuaalirikokset
   a. seksuaalirikosten osalta pitäisi tehdä samanlaisia seurantatutkimuksia kuin esimerkiksi tehdään henkirikosten kohdalla (poliisi, oikeusministeriö)

17) Palvelujärjestelmiin pitäisi saada enemmän toimivuutta